

“มโนราห์”บนฐานการจัดการวัฒนธรรมร่วม: โนราเต็ม เมืองตรัง*
“MANORA” ON THE BASE MANAGEMENT OF COLLECTIVE CULTURE:
NORA TEIM MUANG TRANG

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: pinky_sa@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอเกียรติประวัติของ “ศิลปะการแห่งโนรา” และ “ความเป็นโนราภาคใต้” ที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านอันทรงล้ำมคุณค่า ถูกสร้างขึ้นเป็นนวัตกรรมหรือประดิษฐ์การใหม่ที่ก่อเกิดบนบริบทของพื้นที่ ชุมชน และกาลเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนและขัดเกลาให้พลวัตคู่ขนานกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดการตกผลึกเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญา “โนราเต็ม” ประชาชนชาวบ้านและศิลปินพื้นบ้านที่ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญา โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง กระทั่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยพัฒนาโนราสู่สากลน่านวนิยายและดนตรีร่วมสมัยมาใช้ในการแสดงเป็นเอกลักษณ์และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตที่ได้ซึมซับเข้าไปในสายเลือด เปรียบเสมือนเป็นชีวิตจิตวิญญาณของชาวใต้มาแต่ครั้งโบราณว่า “มาแต่ตรัง ไม่ห่างก็โนราห์” เปรียบถึงคนพื้นเมืองว่ามีความสามารถด้านศิลปะการแสดงของถิ่น โนราเป็นศาสตร์วิชาความรู้ที่พิเศษ เป็นแนวทางแก่ชีวิตศัน เป็นคุณสมบัติติดตัวคู่คนพื้นเมือง ซึ่งคนปักษ์ใต้ทั่วไปอาจจะร้องเล่นไม่เป็น แต่ก็มีความรู้ฝังอยู่ในตนที่สามารถเข้าถึงได้อย่างซาบซึ้งจริงใจมีรู้สึก เพราะหนังตะลุงและมโนราห์เป็นผู้ให้ทั้ง “ปัญญาและอารมณ์” เป็นมรดกสพวัฒนธรรมประจำถิ่นที่ให้ความบันเทิง เป็นสื่อที่ให้สาระตะทะเข้าถึงในดวงใจ และยังเป็นพลวัตที่ขับเคลื่อนการสร้างพลังศรัทธาให้เป็นเอกลักษณ์ของชาวใต้ ดังนั้น การจัดการวัฒนธรรมร่วม เป็นกระบวนการสืบสานความรู้ทางวัฒนธรรมทั้งศาสตร์และศิลป์เชื่อมโยงกับการอยู่ร่วมกันในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ที่หล่อหลอม ปลูกฝังและตระหนักถึงคุณค่า ปกป้อง รักษา พัฒนา และสร้างความนิยมสืบเนื่องอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: มโนราห์, โนรา, การจัดการวัฒนธรรมร่วม, โนราเต็ม, เมืองตรัง

* Received 22 November 2020; Revised 17 December 2020; Accepted 22 December 2020

Abstract

This article was presentation about history of “*The Art of Nora*” and “*Southern Nora*” showed valuable folk wisdom that primary to innovation or new actions that are created in the context of the area. The community and period of time were changed and refined parallel dynamics. The society was changed so affected to culture profound and wisdom of “*Nora Teim*” was local philosopher and local artist pass on knowledge by local culture animation have longevity. Changing Nora model development to international by using novel and modern musical for the show. The unique and influences the way of life that has absorbed into the blood. It is like the spiritual life of the southern people since ancient times that “*came from Trang, nor the movie nor Nora*” was compared to the local people as having the talent of the local performing arts. Nora is a special science of knowledge. As a guide to the life. It is an inherent feature of native people. Which people in the southern general may not sing and play, but there will be knowledge embedded in oneself that is accessible to the heart that will never forget. Because Nang Talung and Manohra gave both “*Intelligence and emotion*” It is a local cultural entertainment that provides entertainment, Is a medium that gives the essence in the heart, It is also the dynamic that drives the creation of faith to be unique to the people of the South. Therefore, the management of shared culture. It is a process of inheriting cultural knowledge, both science and art, linked to coexistence in society. “*Multicultural*” that fosters and recognizes values, protects, maintains, develops and creates sustainable popularity.

Keywords: Manora, Nora, Cultural Management, Nora Toem, Trang

บทนำ

สังคมไทยมีวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีประเพณีและศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาก่อน ความผูกพันของจิตใจจึงอยู่ที่ธรรมชาติแม่น้ำและพื้นดิน สิ่งหล่อหลอมเหล่านี้จึงเกิดบูรณาการเป็นความคิด ความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่นแล้วถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างงดงาม ที่สำคัญวัฒนธรรมช่วยส่งต่อคุณค่าความหมายของสิ่งอันเป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่ง ๆ ให้คนในสังคมนั้นได้รับรู้แล้วขยายไปในขอบเขตที่กว้างขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่การสื่อสารทางวัฒนธรรมนั้นกระทำโดยผ่านสัญลักษณ์ และ

สัญลักษณ์นี้ คือ ผลงานของมนุษย์นั่นเองที่เรียกว่า “ศิลปะไทย” (ศิลปะไทย, 2563) โดยเฉพาะสังคมชนบทที่มีความมั่นคงและความเชื่อมั่นในตนเองมีน้อยลงทุกที ชนบทต้องพึ่งเมืองในทุกด้านการสร้างความงอกงามแก่ชีวิตจึงขาดการเลือกสรรอย่างมีปัญญาและขาดความเป็นอิสระ เพราะว่าชาวชนบทรู้จักตนเองและสภาพแวดล้อมน้อยลง ทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชนบทมีความหมายต่อการที่จะเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาให้แก่ตนเองได้ก็คือ การให้ความสำคัญต่อการศึกษาท้องถิ่นเพื่อที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ถึงช่องทางเลือกหลาย ๆ อย่างที่บรรพบุรุษได้เคยเผชิญ รู้ถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อท้องถิ่น ตลอดจนสำนึกถึงศักยภาพของตนเองในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถตัดสินใจกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างมีสติรอบรู้

สังคมไทยมีการประกอบประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และพิธีกรรมตามคติความเชื่อดั้งเดิมที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่เป็นประเพณี (พิทยา บุขรรัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ, 2559) พิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในทางศาสนาและความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่า มีอยู่เหนือธรรมชาติการประกอบพิธีกรรมเป็นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์การของคนรุ่นก่อน ๆ ให้แก่เพื่อนมนุษย์และคนรุ่นต่อมา โดยได้มีการหาวิธีการที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดที่จะสื่อการประกอบประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวไทย มีปรากฏอยู่ในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ กันในรอบปีและชาวบ้านในแต่ละชุมชนก็ได้ถือปฏิบัติซ้ำ ๆ กันเมื่อถึงช่วงเวลาที่เคยประกอบพิธีกรรมในรอบปีที่ผ่าน ๆ มา เช่น ประเพณีไหลเรือไฟ ที่จังหวัดนครพนม และประเพณีชักพระที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ให้เป็นรูปแบบที่มีบรรทัดฐานเดียวกัน การยึดมั่นในวัฒนธรรมของประชาชนในประเทศต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน เนื่องจากบริบทที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ทศนคติ และพฤติกรรมที่แสดงออก วัฒนธรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเป็นตัวกำหนดคุณค่าต่าง ๆ ในจิตใจมนุษย์ การได้ศึกษาวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ ทำให้ลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างทำให้มีความเข้าใจและสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น (สุนทรียา ไชยปัญญา และอรุณรักษ์ ศรีประเสริฐ, 2559)

“โนรา” เป็นวัฒนธรรมการแสดงของท้องถิ่นภาคใต้ อันเป็นศิลปะการร่ายรำที่เป็นมาตรฐานขั้นสูงนั้น ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายในทุกด้าน มรดกทางวัฒนธรรมโนรา ซึ่งเป็นเรื่องของความสำนึกในรากเหง้าของตนเอง ความภาคภูมิใจในคุณค่าและความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพที่เป็นจริงของชีวิตในปัจจุบันโดยไม่ทำให้สูญเสียคุณค่า ความหมายและความสำคัญดั้งเดิมไปนั้นเกือบจะกล่าวได้ว่าเกิดความสับสนบางครั้งทั้งศิลปินและผู้ชมไม่สามารถจะแยกจากกันได้ระหว่างคุณค่าที่ควร

รักษาและคุณค่าที่ควรปรับเปลี่ยนหรือปล่อยทิ้งไป การที่จะสามารถเข้าใจและรู้ซึ่งถึงคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมโนราคงไม่มีอะไรดีไปกว่าการศึกษาให้รู้ถึงอดีต ปัจจุบัน และการได้สัมผัสสัมพันธ์หรือมีส่วนร่วมกับประสบการณ์ ซึ่งส่วนหนึ่งยังคงสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาเรียนรู้อดีต ปัจจุบันและสัมผัสประสบการณ์ชีวิตดังกล่าวไม่ใช่เป็นการทวนกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงในบริบทใหม่ แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อการผลิตซ้ำให้ศิลปวัฒนธรรมโนราสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่รับมาจากภายนอก ซึ่งไม่ได้มีคุณค่าต่อการสร้างสรรค์ไปสู่การพัฒนาเพื่อความอยู่รอดที่แท้จริง ภาพลักษณ์ของโนราภาคใต้ของประเทศ โนราได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นนาฏศิลป์ที่เป็นตัวแทนของชาวภาคใต้ ซึ่งมีลีลาและคีตลักษณ์บอกถึงความแข็งแกร่ง บึกบึน ฉับไวและเด็ดขาด เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ เป็นการสื่อสารที่ใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือและใช้การเคลื่อนไหวอันเป็นไปอย่างมีจังหวะ โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและจิตวิญญาณของผู้แสดง ซึ่งเมื่อผสมผสานกับลีลาดนตรีที่ประโคนควบคู่กับลีลาท่ารำและบทร้องแล้ว จะบอกถึงความหนักแน่น เฉียบขาด ฉับพลัน และอีกทีก็เข้าใจเป็นอย่างยิ่ง (ชวน เพชรแก้ว, 2559)

ดังนั้น โนราจึงถือเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม เชื่อมโยงผูกสายสัมพันธ์คนในพื้นที่โนราเข้าด้วยกันให้เกิดความคิด ความผูกพัน ความเข้าใจ ความรัก ความศรัทธา ที่ถูกบ่มเพาะโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวจนฝังรากลึกที่สืบทอดกลายเป็นพิธีกรรม เห็นได้ว่า ศิลปินได้ใช้การแสดงโนราเป็นเครื่องแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและต่อปัญหาสังคม โนราจึงอาจนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม การอนุรักษ์โนราจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่ง (ชวน เพชรแก้ว, 2559) ในบทความนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับโนราที่ในหลายมุมมอง ได้แก่ “ศิลปะการแห่งโนราห์” จิตวิญญาณของชาวดั ต่อลมหายใจ “มโนราห์เมืองตรัง” กับศิลปะการแสดงที่กำลังเลือนหายไป “โนราเดิม เมืองตรัง” และ “มโนรา” บนฐานการจัดการวัฒนธรรมร่วม: โนราเดิม เมืองตรัง และผู้เขียนได้รวบรวมคัดสรรเรื่องชีวิตและผลงานของโนรา “โนราเดิม เมืองตรัง” มาถ่ายทอดคุณค่าด้านการสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านและศิลปินพื้นบ้านเป็นปัจจัยให้นักคิดชนวิทยา นักวัฒนธรรมศึกษาเข้าถึงข้อมูล และเห็นถึงกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมร่วมให้ยืนยาว “ศิลปะการแห่งโนรา” และ “ความเป็นโนราภาคใต้” ให้ทราบถึงข้อมูลที่มาอย่างชัดเจน

“ศิลปะการแห่งโนราห์” จิตวิญญาณของชาวดั

เอกลักษณ์ของชาวดัที่น่าภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง นั่นคือ มโนราห์ หรือโนราห์ ซึ่งเป็นศิลปะการร้องและการรำชั้นสูง ทั้งนี้มีคนกล่าวกันว่าต้นกำเนิดนั้นคือ อินเดียนกว่า 400 ปี

ที่ผ่านมา โดยวัตถุประสงค์เพื่อบูชาหาเทพทั้งสาม คือ พระอิศวร พระพรหม และพระนารายณ์ ซึ่งในบทร้องของมโนราห์ปัจจุบันก็ยังคงมีเนื้อหาดังกล่าวเจือปนอยู่ แม้จะมีการดัดแปลงแก้ไขใส่เนื้อหาทางด้านพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม คือ การนับถือบรรพบุรุษและตามอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อท้องถิ่น ความเป็นศิลปะชั้นสูงของมโนราห์นั้นสามารถดูได้จากงานครอบครุโชนละครและดนตรีไทยที่เป็นมรดกของชาติและเป็นที่ยอมรับว่างดงามและสูงส่ง บนปริมพิธีจะมีเศียรเก้ายี่เศียรซึ่งเศียรที่เก่านั้นก็คือ เทริด มโนราห์ (คล้ายมงกุฎ) อีกทั้ง มโนราห์ยังเป็นศาสตร์ที่รวบรวมเอาศิลปะแขนงอื่นมาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น งานช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ช่างปักเย็บ เป็นต้น โนรา หรือโนห์รา (เขียนเป็น มโนรา หรือ มโนราห์) เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่สืบทอดกันมานานและนิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ บางส่วนเล่นเป็นเรื่อง และบางโอกาสแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรมโนรา เมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยามีการนำเอาเรื่องพระสุธน-มโนราห์ มาแสดงเป็นละครชาตรี จึงมีคำเรียกว่า มโนราห์ ส่วนกำเนิดของโนรานั้น สันนิษฐานกันว่าได้รับอิทธิพลจากการร่ายรำของอินเดียโบราณก่อนสมัยศรีวิชัยที่มาจากพ่อค้าชาวอินเดีย สังเกตได้จากเครื่องดนตรีที่เรียกว่า เบญจสังคีต ซึ่งประกอบโหม่งฉิ่ง ทับ กลอง ปี่ใน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีโนรา และท่ารำของโนรา อีกหลายท่าที่คล้ายคลึงกับการร่ายรำของทางอินเดีย และเริ่มมีโนราเป็นกึ่งลักษณะขึ้นเมื่อประมาณปีพุทธศักราชที่ 1820 ซึ่งตรงกับสมัยสุโขทัยตอนต้น เชื่อกันว่าโนราเกิดขึ้นครั้งแรกที่หัวเมืองพัทลุง ปัจจุบัน คือ ตำบลบางแก้ว จังหวัดพัทลุง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2563) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ท่ารำมโนราห์

คนได้มีรากของวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่ในตัว ในสายเลือด ต่อให้ใครคนนั้นอาจจะอินดนตรีตะวันตกเป็นชีวิตจิตใจ หรือนิยมชมชอบอุตสาหกรรมบันเทิงจากญี่ปุ่นเกาหลี หรืออินใดก็ตาม คนได้ก็ยังมีคำว่าโนราห์ในสายเลือดเสมอจากการฟัง การเล่า และการดูตั้งแต่เด็ก ๆ ที่พ่อแม่คอยพูดชื่นชมศิลปะการแสดงนี้ให้ฟังซ้ำแล้วซ้ำเล่าตั้งแต่วัยเด็ก จนกระทั่งโตมาก็ได้สัมผัสด้วยตนเองทำให้โนราห์ที่ตกผลึกและบ่มเพาะตั้งแต่วัยเยาว์นั้นถูกฝังรากแน่นลงในความทรงจำที่ไร้รู้ลืม จากคำว่าวัฒนธรรมมันจับต้องยาก พุดยาก บางคนอาจจะมองว่าคร่ำครึ โบราณ แต่สิ่งสำคัญของวัฒนธรรมนั้นจะก่อเป็นรูปร่างขึ้นมาให้สัมผัสได้จริงควรสอดแทรก “ราก” ของวัฒนธรรมรวมถึงศิลปะเอาไว้อย่างหนาแน่น เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นเกราะป้องกันในตัวของแต่ละคนบ่มบอกถึงความเป็นมนุษย์ที่มีอัตลักษณ์ที่แสดงออกมาให้เห็นถึงเผ่าพันธุ์ พวกพ้องเดียวกันสายใยความผูกพันบึงบังเกิด และกลมเกลียวมากขึ้นมากกว่าคนทั่วไปที่ไม่พยายามสร้างวัฒนธรรมเป็นของตนเอง กาลเวลาที่นำพาความเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ยังไม่มีอะไรสามารถทำลายความเป็นลูกหลานโนราได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นรากมันยังคงอยู่ หรือเรียกว่า “จิตวิญญาณ” ไปเสียแล้ว ตามสถานการณ์ในปัจจุบันศิลปะการแสดงเหล่านี้ต้องเปลี่ยนตามผู้บริโภคบ้าง ต้องรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาบ้างล้วนเป็นเรื่องธรรมชาติในครอบครัวที่เป็นสายเลือดมโนราห์จะต้องมีการส่งต่อสืบทอดศิลปกรรมมโนราห์มายังรุ่นลูก รุ่นหลานถึงแม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป แต่เชื่อว่าโนราจะยังคงความเข้มแข็งไว้ตามเอกลักษณ์ตามโบราณที่ยึดถือต่อ ๆ กันมา และสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างสง่างาม สดุดปลายทางของผู้สืบทอดคือ อยากรเห็นศิลปะมโนราห์ยังคงอยู่ตลอดไป มีการสืบทอดวัฒนธรรมที่ล้ำค่าเหล่านี้ มิให้สูญหายตามตามปราชญ์ผู้้นั้น (สุริพร จำสอน, 2563)

มโนราห์ เป็นศิลปะการแสดงที่ถ่ายทอดทั้งเพื่อความบันเทิงและการรำในพิธีกรรมคุณค่าของโนรา นอกจากเครื่องแต่งกายที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และมนต์เสน่ห์แห่งท่ารำลีลันต์ของชุด รวมกับการมีเชื้อสายโนราห์จะได้รู้ว่ามีสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมาให้นั้นมีค่ามากเพียงใด ล้ำค่าแค่ไหน สง่าและงดงามอย่างไร หากปล่อยปละละเลยสิ่งสวยงามเหล่านี้ก็จะหายไปจากสายตา และความทรงจำ ดังนั้น การส่งไม้ต่อเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสืบสานการแสดงมโนราห์จากรุ่นสู่รุ่นต่อไป เห็นได้ว่า โนรามิได้เป็นเพียงการแสดงแต่เป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ หรือเป็นสื่อกลางระหว่างครุหมอมโนรากับเจ้าของบ้านหรือลูกหลานที่มีเชื้อสายโนราเท่านั้น แต่เชื่อว่า ครุหมอมโนราเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางในการรวมพลังของผู้คนที่เกิดสำนึกร่วมของความเป็นพวกเดียวกัน เรียกได้ว่าครุหมอมโนราเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความศรัทธา เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยเหตุนี้ โนราจึงเป็นศิลปะการแสดงของชาวภาคใต้ที่ยังคงครองความนิยมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันได้ดีตามสมควร

ต่อลมหายใจ “มโนราห์เมืองตรัง” กับศิลปะการแสดงที่เลือนหายไป

โนรา เป็นการร่ายรำตามแบบฉบับของชาวปักษ์ใต้ มีการขับร้องประกอบดนตรี ได้แก่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และแตระ ซึ่งเป็นต้นฉบับในการเล่นละครชาตรีมาแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีผู้รู้บางคนกล่าวว่าการรำนโนรำน่าจะเป็นวัฒนธรรมของอินเดียมาแต่เดิม แล้วแพร่หลายเข้าสู่ชาว มลายู ในช่วงที่อาณาจักรศรีวิชัยกำลังรุ่งเรือง ถ้าพิจารณาดูท่ารำ แม่บทของโนราชาตรี จะเห็นได้ว่าหลายท่าคล้ายกับ “ท่ากรรมะ” ในคัมภีร์ภรตนาฏยศาสตร์ และคล้ายกันมากกับท่ารำในแผ่นศิลาจำหลักที่บุโรพุทโธ ในเกาะชวาภาคกลาง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ท่ารำมโนราห์ 12 ท่า

นอกจากนั้น วิธีการเล่นของหุ่นละครชาตรี ยังคล้ายคลึงกับละครประเภทหนึ่งของอินเดีย ซึ่งเล่นอยู่ตามแคว้นเบงกอลในสมัยโบราณที่เรียกว่า “ยาตรา” ก็ได้ จากหลักฐานนี้พอจะยืนยันได้ว่า โนรา เป็นอารยธรรมของอินเดียภาคใต้ที่เข้ามาทางแหลมมลายูและภาคใต้ของไทย ธรรมเนียมนิยมในการแสดงโนรา ก่อนออกจากบ้านก็จะมีการ “ยกเครื่อง” คือ ตีเครื่องทุกชนิด แล้วออกเดินทาง เมื่อไปถึงบ้านเจ้าของงานจะตีกลองเป็นสัญญาณ เจ้าของงานจะเอาขันหมาก ซึ่งมีหมาก 3 คำ พลุ 3 คำ หรือ 9 คำ มารับ เมื่อคณะโนราขึ้นไปบนโรงแล้ว ก็จะตีเครื่องดนตรีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อบอกผู้ชมใกล้ไกล เรียกว่า “ตั้งเครื่อง” ก่อนการแสดงจะมีการ “เบิกโรง” แล้วจึงลงโรงหรือโหมโรง และเชยครุ หรือกาศครุ จากนั้นตัวแสดงแต่ละตัวจะออกมารำยาว ทำบท แล้วจึงแสดงเรื่องส่วนเรื่องที่โนราใช้แสดงแต่เดิมนิยมแสดงเรื่อง พระสุธนนางมโนราห์ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงเป็นนิยายประโลมโลก บางคณะก็จะมีดนตรีลูกทุ่งผสมผสานเข้าไปด้วย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, 2563)

ศาสตร์และศิลป์แห่งโนรา “โนรา” ศิลปะที่เปรียบเสมือนลมหายใจของคนภาคใต้ เป็นพื้นที่แห่งศาสตร์และศิลป์ของโนราซึ่งฉายอัตลักษณ์ความยิ่งใหญ่ไว้ให้รุ่นลูก รุ่นหลาน สืบสานมาจนถึงปัจจุบันที่ได้สัมผัสถึงความสวยงาม เรื่องราว และรายละเอียดที่ยิ่งใหญ่ ที่ผสมกับเป็นศิลปะที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ได้แสดงฝีมือให้ประชาชนได้เห็น และได้ซึมซับ “ความรัก” ในรากเหง้าของตนเอง วิถีแห่ง “โนรา” คุณสมบัติของผู้ร่ายรำโนรา ต้องมีความชื่นชอบ กตัญญูทวดเทีตอครูบาอาจารย์ ขยันฝึกฝน ศึกษาหาความรู้ และรู้จัก วิทยาการถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ โนรานั้นจะสามารถดำเนินแห่งวิถีโนราต่อไปได้ สำคัญที่สุดอยู่ที่ “ครูโนรา” ที่ต้องมีใจรัก รักในการถ่ายทอด รักในการทำรำ และรักที่จะเป็นโนรา ซึ่งครู “โนรา” จิตวิญญาณลมหายใจครูที่ถูกส่งต่อมาต่อลูกศิษย์เพื่อให้ศิลปะนี้ยังคงอยู่ต่อไป ครูมิใช่แค่สอน มิใช่แค่ร่ายรำ แต่ต้องสอนท่าร่ายรำให้เข้ากับจิตวิญญาณของโนรา ครูควรเป็นทั้งผู้ให้ ผู้สร้าง และผู้รักษา สร้างให้ลูกศิษย์มีวิชาความรู้แก่ศาสตร์โนรา และรักษาไว้ซึ่งศิลปะโนรา เพื่อที่จะ ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ต่อ ๆ ไป การร่ายรำ “โนรา” คนที่ร่ายรำโนราต้องครบเครื่องทั้งร้อง รำ เจริญ รวมถึงการดูแลรักษาเครื่องแต่งกายตนเองได้ และการสืบสาน “โนรา” การส่งต่อ เป็นสายโยโนราจากครูถึงลูกศิษย์ จากปู่ ย่า ตา ยายถึงพ่อ แม่ จากพ่อ แม่ถึงลูกหลาน และการ สืบทอดที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของผู้คน ของชุมชน เพื่อให้มนราห์ได้คงอยู่ต่อไป ปัจจุบัน “โนรา” มีการสืบทอดศิลปะการแสดงจากรุ่นสู่รุ่นที่ผ่านสายตระกูลโนรา ชุมชน และวัด ไปสู่ การพัฒนาเข้าเป็นหลักสูตรของสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ กระทรวงวัฒนธรรมจึงขอ “โนรา” เสนอต่อยูเนสโก เมื่อปี พ.ศ. 2562 เพื่อขึ้นเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ “Nora, Dance Drama in Southern Thailand” “โนรา” ได้ขึ้นชื่อว่า ศิลปะที่มีพลัง มีความแข็งแรง แต่แฝงด้วย ท่ารำที่อ่อนช้อย ดังนั้น การอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่าที่ปู่ย่าตายายของเราได้รักษาเอาไว้เป็น ศิลปะประจำถิ่น ศิลปะประจำถิ่นที่มีศิลปินประจำภาคนั้นเกิดเป็นความภาคภูมิใจ ทำให้ ได้ต่อลมหายใจของครูโนราและโนรา โดยการดำรงสถานภาพหรือรักษารูปแบบดั้งเดิม ยอมรับ การปรับเปลี่ยนโดยการผสมผสานเข้าลักษณะที่ว่า “ของใหม่ก็รู้จักเอา ของเก่าก็รู้จักใช้” และปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อสนองความต้องการและค่านิยมของผู้ชมตามยุคสมัย (พิทยา บุขรรัตน์, 2553)

จากสภาพปัจจุบันเห็นได้ว่า มโนราห์แม้จะมีการสืบสานอนุรักษ์เพื่อไม่ให้ ศิลปะการแสดงที่สำคัญแขนงนี้สูญหายไปจากภาคใต้ แต่ด้วยวิถีการดำรงชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ได้กลืนเอกลักษณ์โดยไม่รู้ตัว เช่น พ่อแม่คนได้ยุคใหม่มักนิยมสอนลูกให้พูดภาษากลางตั้งแต่ เล็ก ๆ ขณะที่ต้องเข้ามาเรียนอยู่ในสังคมเมือง แม้เด็กอาจจะสนใจโนราก็ได้แต่รำไม่สามารถขับ กลอนโนราเป็นภาษาใต้พื้นเมืองได้ ส่งผลให้ไม่เข้าใจรากศัพท์ของโนรา เพราะภาษาที่ใช้ส่วน ใหญ่จะเป็นภาษาถิ่นใต้ดั้งเดิม เมื่อคนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจความหมายภาษาใต้ที่เป็นรากศัพท์ สำนวน หรือคำสร้อย อย่างลึกซึ้งแล้ว ก็ไม่สามารถซึมซับบรรยากาศของบทกลอนโนราได้ และใน

บางกลุ่มเมื่อเปลี่ยนสถานะทางสังคมก็เกิดความละอาย มองสิ่งที่เป็นรากเหง้าของบรรพบุรุษที่ตัวเองเคยชื่นชอบและสร้างชื่อเสียงเมื่อครั้งยังเด็กกว่าเป็นสิ่งที่เขยล้าสมัย ไม่ควรจดจำ ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมา รวมถึงปราชญ์หรือครูโนราห์ไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร การเล่นมโนราห์ในปัจจุบันใช้เพียงแค่การแก้บนและแสดงในงานที่มีการจ้างเท่านั้น เหตุผลดังกล่าวแม้จะเป็นเพียงบางส่วนที่ทำให้มโนราห์ไม่ได้รับสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ตีค่าศิลปะนี้เป็นเพียงมหรสพแห่งความบันเทิงและการใช้ความเชื่อในการบนบาน จากคุณค่าของวัฒนธรรมที่เคยขึ้นชื่อว่า “อมตะโนรา” ในอดีตที่สร้างความผูกพันไว้ระหว่างความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการด้วยทำรำและบทกลอนที่สัมผัสด้วยความไพเราะผสมผสานกับภาษาพื้นเมืองปักษ์ใต้ที่มีเสน่ห์ ถูกนำมาถ่ายทอดให้สอดคล้องกับดนตรีอย่างกลองทับที่ฟังแล้วอีกheimชวนให้สนุก ตลอดจนการเล่าเนื้อเรื่องจากจาริตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ ดังนั้น ศิลปะที่ถูกสร้างสะสมจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า แต่เมื่อถูกกลืนเลือนจากวัฒนธรรมใหม่ วัฒนธรรมเหล่านี้จะเป็นแค่เรื่องเล่าประวัติศาสตร์หรือไม่ ถ้าคนรุ่นใหม่ไม่มีความรักและศรัทธาในสมบัติที่บรรพบุรุษเชิดชูให้ ศิลปินก็คงตายไปพร้อมศิลปะในที่สุด หรือแม้มโนราห์ที่ยังมีลมหายใจ แต่อาจเป็นแค่ร่างที่ไร้จิตวิญญาณ เพราะการแสดงนั้นเป็นการสร้างมูลค่ามากกว่าคุณค่าแทน เราลูกหลานชาวใต้ควรต่อลมหายใจให้มโนราห์แล้วหรือยัง หรือจะแค่มองดูแล้วตายไปพร้อมลมหายใจของเรา

“โนราเดิม เมืองตรัง”

“มโนราห์หรือโนรา” เป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองเฉพาะของภาคใต้ เป็นศาสตร์การแสดงชั้นสูง และมีบทบาทต่อวิถีคนใต้เป็นอย่างมาก คนที่รำโนราเป็นต้องเก่งมีความสามารถรอบด้าน และไม่ใช่ทุกคนที่จะเป็นโนราได้ เพราะโนรา คือ คนที่ถูกเลือกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ครูหมอโนรา สมัยก่อนโนราเป็นอาชีพที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี ไปที่ไหนมีแต่คนต้อนรับเสมือนหนึ่งเป็นขุนนาง ข้าหลวง เนื่องจากผู้ที่เป็นโนรา นอกจากจะสร้างรายได้แล้วยังได้รับการเชิดหน้าชูตามีผู้คนนับถืออย่างกว้างขวาง ซึ่ง “ตรัง” เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่มีคณะมโนราห์มาก และมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 100 ปี จนมีวลีที่คนต่างจังหวัดมักพูดถึงชาวตรังว่า “มาแต่ตรัง ไม่หนักก็โนรา” บรมครูโนราตรังมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักหลายท่าน อาทิ ขุนศรัทธาใจภักดี (โนราศรีเงิน) โนราแป้นเครื่องงาม และโนราเดิม อ่องเซ่ง จากวิถีชีวิตและผลงานของมโนราห์ชื่อดังแห่งเมืองตรัง “โนราเดิม เมืองตรัง” (นายเดิม อ่องเซ่ง) คณะมโนราห์แห่งประวัติศาสตร์ คือ “โนราเดิม” เป็นคนเมืองตรัง ดังวลีทองที่เขาร้องย้าอยู่เสมอว่า “ผมชื่อเดิมบ้านเดิมอยู่ตรัง” ผู้คนจดจำเอกลักษณ์ของเขาได้แม่นยำ และชักใยให้เข้าสู่วังค์แห่งความบันเทิงอย่างไม่รู้ตัว มโนราห์เดิมยังได้สร้างตำนานสร้างผลงานฝาก “วรรณทอง” ไว้ก้องหู

ฝังใจคนรุ่นหลังในการประชันโรงมาจนทุกวันนี้ ไม่มีใครเทียบได้ “โนราเดิม เมืองตรัง” ผู้เขียนได้มองเห็นถึงความสามารถอันโดดเด่นในการดำเนินชีวิตที่เป็นศิลปินโนรามาตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วเมื่อ พ.ศ. 2514) ได้เห็นถึงความมุ่งมั่น อดทน เสียสละ และการเป็นศิลปินที่น้อมรับต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่นโดยไม่โต้ตอบ รวมไปถึงการรักใคร่ผูกพันต่อมาตุภูมิอันเป็นถิ่นกำเนิดของตนเอง แสดงถึงความเป็นศิลปินที่น่าสนใจและจดจำด้วยความ เป็นศิลปินที่อัจฉริยะลักษณะ จนเป็นที่ยอมรับมีชื่อเสียงและโดดเด่นในด้านการเป็นนักปราชญ์ “โนรานักปราชญ์” ชาวบ้านที่สามารถขับกลอนมุตโต (มุตโต หมายถึง กลอนสดที่ผสมผสานสอดแทรกด้วยธรรมะและคติสอน) หรือกลอนสด ๆ ที่มีความไพเราะและมีความหมายกินใจ ทุกถ้อยคำเรียงร้อยออกมาด้วยปฏิภาณและไหวพริบที่มีอยู่ในตัวตน ทั้งการทักทาย และการปลุกใจผู้คนด้วยบทกลอน ซึ่งสอดแทรกคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นกลอนที่ขับออกมาทันทีทันใดไปตามเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างไม่น่าเชื่อ และนอกจากโนราเดิมขับกลอนมุตโตได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังได้ประพันธ์บทกลอนถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และนำเอาไปเพื่อเป็นบทกาศครูโนรามาชั่วชีวิตของท่าน ดังปรากฏหลักฐานในเทปบันทึกเสียงหลายวาระที่ได้จัดเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์โนราเดิม โดยรวบรวมไว้พร้อมบทกลอนมุตโตของโนราเดิมหลายวาระ (วารภรณ์ นุ่นแก้ว, 2549)

โนราเดิม เมืองตรัง ปราชญ์โนราของแผ่นดิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ ขอกล่าวกลอนย้อนหลังครั้งอดีตรอยจาริตโบราณนานหนักหนา มาแต่ตรังไม่หนักก็โนรา มีปัญญาแสงสว่างแห่งทางกลอน กล่าวกลอนสดมุตโตโซว์มนต์คลัง “ผมชื่อเดิม เมืองตรัง” ดังกระฉ่อน มีปัญญาว่าสดทุกบทกลอน ละเอียดอ่อนไม่น้อยคำร้อยกรอง ถ้าท่านมีชีวิตคงติดชั้น นักประพันธ์ชั้นกวีที่เกียรติก้อง ช่างค้นคิดประดิษฐ์ประดอยถ้อยทำนอง กลอนเพราะพร้อมพาที่ประณีประนอม จังหวัดตรังฝั่งแน่นเป็นแดนปราชญ์ “เดิม” (สมเจตนา มุณีโมไนย, 2544) “มโนห์ราเดิมเฒ่า” เป็นเจ้าจอมผู้เพียบพร้อมคุณค่าด้านชาติร ชาวไทยทั่วแดนดินทั้งถิ่นใต้ ปราชญ์โนราชาวใต้หลายสิบปี สดุดีผู้สมญา นอกเหนือจากความสามารถพิเศษดังกล่าว โนราเดิมยังเป็นนักบริหารจัดการที่ยอดเยี่ยม โดยนำความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาใช้ในการบริหารจัดการกับอาชีพของตนจนประสบความสำเร็จ โนราเดิมเป็นโนราคณะแรกที่มีความคิดริเริ่มเปลี่ยนแปลงวิธีการใหม่ ๆ โดยปรับรูปแบบการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น และส่งผลให้ความนิยม ความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น ประกอบกับรูปแบบความบันเทิงก็มีหลากหลาย โดยการดัดแปลงนำนวนิยาย และเพลงลูกทุ่งมารวมขับร้องสอดแทรก เพื่อเรียกคนดูให้หันมาชมการละเล่นพื้นบ้านมากขึ้น การจัดแสดงมโนราห์ตามปกติจะจัดให้มีเวลาว่างงานแก่บน งานเทศกาล รำโรงครู (ไหว้ครู) เป็นต้น มโนราห์จึงถือเป็นกิจกรรมความบันเทิงทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ สามารถสร้างความสัมพันธ์ทางความคิด

และจิตวิญญาณต่อผู้ชมได้อย่างดี จึงมีความสำคัญต่อชีวิตชาวบ้านในตลอดชีวิต เป็นเครื่องแสดงปฏิกิริยาต่อความต้องการของสังคมแสดงให้เห็นปัญหาในสังคม ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 โนราเดิม เมืองตรัง

โนราเดิมจึงมีบทบาทในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งโนราเดิมมีผลงาน ได้แก่ 1) เป็นโนราที่มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วภาคใต้สมกับคำที่กล่าวกันว่า “มาแต่ตรังไม่หนังก็นรา” โนราเดิมได้ประชันกับคณะโนราที่มีชื่อเสียงหลายคณะ เช่น โนราลอย โนราพิณ-พิน โนรายก ชูบัว มักจะชนะและได้รับรางวัลมากมาย ทั้งถ้วยรางวัล และขันน้ำพานรอง โดยเฉพาะการประชันโรงโนราทั่วภาคใต้ซึ่งจังหวัดตรังจัดให้มีการแข่งขัน 50 โรง โนราเดิมชนะเลิศ ได้รับถ้วยรางวัลเกียรติยศ เมื่อ พ.ศ. 2476 - 2496 และเป็นที่รู้จักชื่อเสียงมากยิ่งขึ้นจนไม่มีคณะโนราใดกล้าประชันโรงด้วย 2) การพัฒนาโนราแบบใหม่เพื่อไม่ให้คนดูเสื่อมความนิยมโนรา เพราะคู่แข่งของโนราคือ ภาพยนตร์และหนังตลก โนราเดิมจึงพัฒนาโนราของตนมี 3 ลักษณะคือ การเน้นด้านบทกลอนที่เป็นกลอนสดมากกว่าการร่ายรำแบบโบราณ เนื่องจากโนราเดิมรำไม่เด่น แต่เด่นในเรื่องว่ากลอนสดเป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีใครเทียบ การมีพรสวรรค์ด้านนี้ทำให้โนราเดิมประสบความสำเร็จสูง ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายโนราแบบโบราณ ซึ่งใช้เครื่องลูกปัดเทริด หางหงส์ มาใช้ชุดสากลแทน เป็นผลให้คณะโนราอื่น ๆ เอาอย่าง ทำให้โนราเดิมถูกวิจารณ์ว่าเป็นผู้ทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิมของโนรา ซึ่งเรื่องนี้โนราเดิมได้ชี้แจงว่า เพื่อสนองความต้องการของผู้ชม และอิทธิพลของภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ และอุปกรณ์สมัยใหม่หาได้ง่าย เป็นเหตุให้โนราเดิมคิดเปลี่ยนแปลง และการนำเอานวนิยายมาดัดแปลง เพื่อประกอบการแสดงโนรา เรื่องที่ทำให้โนราเดิมมีชื่อเสียง ได้แก่ น้ำตาสาวจัน

พรหมบงการ มหาเล็กผู้ซื้อสัตย์ ตายครั้งเดียว 3) การเผยแพร่ศิลปะการแสดงโนราห์ทั้งในและต่างประเทศ โนราห์เดิมแสดงโนราห์ทั้ง 14 จังหวัดในภาคใต้ และกรุงเทพฯ หลายครั้ง มีการถ่ายทอดเสียงทางวิทยุทั่วประเทศ และยังคงไปแสดงที่ประเทศมาเลเซีย นับได้ว่าโนราห์เดิมเป็นโนราห์ที่ทำให้การแสดงโนราห์ เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป บุตรหลานต่างมีความภูมิใจในโนราห์เดิมมาก จึงจัดที่บูชาไว้หน้ารูปถ่าย และบูชาเป็นประจำเมื่อประสบความสำเร็จก็จะมีพิธีปิดทองบนกรอบรูปเสมอ จนเกือบมองไม่เห็นภาพถ่าย 4) พัฒนาโนราห์สู่สากล โดยประยุกต์จังหวะการตีเครื่องโนราห์เพื่อใช้ในการขับกลอนใหม่เพิ่มขึ้น 2 จังหวะ คือ ประยุกต์จากกลอนหนึ่งซึ่งต้องขับเร็วให้เป็นจังหวะใหม่ซึ่งช้าลง และประยุกต์การตีเครื่องโนราห์และสอดแทรกจังหวะบางตอนในการขับกลอนสี่ ให้มีจังหวะไพเราะและน่าฟังยิ่งขึ้น 5) เป็นผู้ริเริ่มสอดแทรกบทละครร่วมในการแสดง และ 6) นำผู้หญิงมาทำการแสดงมากขึ้นเพื่อสร้างสีสันและความสวยงาม (วราภรณ์ นุ่นแก้ว, 2549)

การพัฒนารูปแบบการแสดงของนายเดิม ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงจนทำให้คณะโนราห์ในยุคต่อมาได้นำรูปแบบที่นายเดิมคิดเริ่มมาใช้เป็นบรรทัดฐานในการแสดงสืบทอดต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน กล่าวได้ว่า “โนราห์เดิม” ศิลปินผู้ใช้ศิลปศาสตร์ใช้บทบาทกลอนโนราห์ภาษาสอน สื่อพื้นบ้านสร้างสรรค์อันถาวร อุทาหรณ์เตือนใจให้ผู้ฟัง ทั้งสอดแทรกธรรมะวาทศิลป์ได้ยลจินตใจคล้ายมนต์ขลัง ขอรำลึกคุณค่าโนราห์ดัง “เดิม เมืองตรัง” สถิตอยู่คู่ฟ้าดิน แม้ชีวิตของ “โนราห์เดิม เมืองตรัง” จะดับลงไปแล้ว แต่ท่านก็ยังคงเป็นศิลปิน “อัจฉริยลักษณ์” ในดวงใจของชาวภาคใต้ตลอดจนศิลปินในทุกสาขาวิชาชีพของภาคใต้ตลอดมา ความประทับใจของคนใต้ที่มีต่อนักปราชญ์กวีชาวบ้านแล้ว ท่านยังเป็นศิลปินที่ยกย่องให้เกียรติผู้อื่นเสมอ จึงทำให้ท่าน “โนราห์เดิม เมืองตรัง” กลายเป็นศิลปินที่โด่งดังเรียกว่า “ดังไม่ดับ” มาจนทุกวันนี้

“มโนราห์” บนฐานการจัดการวัฒนธรรมร่วม: โนราห์เดิม เมืองตรัง

วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้บูชา หรือผู้ประสาhtการทั้งส่วนที่ปรากฏเป็นรูปลักษณะและจิตลักษณะ มักสูญสิ้นไปพร้อมกับการเสียชีวิตของผู้ชำนาญการนั้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาที่ผ่องถ่ายผ่านสายตาและความทรงจำมักรางเลือนหลุดหลงและผิดเพี้ยนมากน้อยเป็นธรรมดา ไม่ว่าภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมนั้น ๆ จะเคยรับรู้และถือปฏิบัติกันอย่างเข้มข้นและกว้างขวางเพียงใด เมื่อความศรัทธากลายเป็นสิ่งสืบทอดอยู่ได้จากปากสู่ปากในที่สุดก็ต้องสิ้นสุด ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทรงคุณค่าล้วนมีเบื้องต้นเป็นนวัตกรรมหรือประดิษฐ์การใหม่ที่ก่อเกิดอยู่บนบริบทของพื้นที่ ชุมชนและกาลเวลา ซึ่งบูรณาการกับภูมิปัญญาปราชญ์ของผู้สร้างสรรค์และมีการปรับเปลี่ยนเคล้าให้พลวัตคู่ขนานกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงคล้อยตามของสังคมอย่างลุ่มลึก ภาพผิวของสังคมและชุมชนที่ดูประหนึ่งหยุดนิ่งนั้นย่อมมีผลึกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เคลื่อนไหววิถีและพลังฝังซ่อนอยู่อย่างแยบยล ผู้ยังเห็น

และก่อให้เกิดพลวัตของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมทั้งปวงล้วนมีญาณทัศนะ มีวิสัยทัศน์อันควรแก่คำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” และศิลปินพื้นบ้านอย่างยั่งยืน เช่น ปราชญ์ทางศิลปะการแสดง นายหนังตลก และนายโรงโนรา (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2549)

“ความรู้” องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนวิทยาการท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้การถ่ายทอดศิลปะการแสดงที่ทรงคุณค่านี้บรรลุดมภ์หมายได้ตามที่ต้องการ การนำภูมิปัญญาชาวบ้าน และแหล่งเรียนรู้มาใช้ในหลักสูตรการเรียน เป็นกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ที่มีการใช้เพื่อการดำเนินวิถีชีวิตที่ได้ผลมาในอดีต สามารถดำรงความสันติสุขแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนความมีคุณภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมกลมกลืน เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้เชื่อมโยงชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษาเข้าสู่หลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนของสถานศึกษา ในแต่ละท้องถิ่นจะทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และถ้าใครสนใจหรือชอบสามารถขับเคลื่อนตนเองไปสู่การพัฒนาประกอบเป็นอาชีพ และยังได้ดำรงศิลปะพื้นบ้านได้อีก

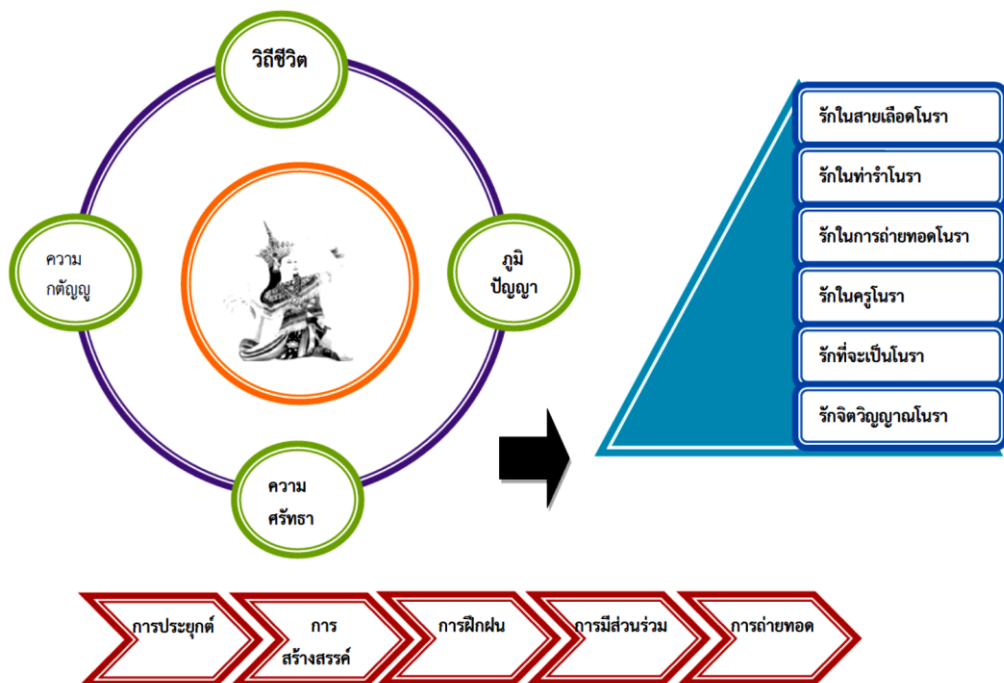
“คน” เป็นกลไกสำคัญทำให้เกิดกระบวนการหรือขั้นตอนที่ขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจะทำให้เกิดองค์ความรู้ การเรียนรู้ตั้งแต่บรรพบุรุษที่เป็นผู้ให้วิชาศิลปะโนราตั้งแต่แรกเริ่มจึงได้รับการบูชาให้เป็นที่ “ครู” มาทุกยุคทุกสมัยจวบจนปัจจุบัน การปฏิบัติต่อศิลปะแขนงนี้ให้ถูกต้องตามขนบสังคมปฏิบัติจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งครูในที่นี้ก็หมายถึง “ครูหมอโนรา” หรือ “ครูหมอตายาย” เหล่านี้เป็นความเชื่อเรื่องผีในวัฒนธรรมโนรา “โนราโรงครู” การจัดพิธีนี้เชื่อว่าจะนำความเจริญมาสู่ลูกหลาน เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเอาใจผีบรรพบุรุษที่ดูแลปกป้องรักษาลูกหลาน ตลอดจนได้ช่วยเหลือทุกข์ยากต่าง ๆ จากคำกล่าวที่ว่า “โนรามีครู” แสดงให้เห็นถึงการให้เกียรติและเคารพต่อศิลปะวัฒนธรรมแขนงนี้ มิใช่ใครก็ได้ที่จะสามารถรำโนราได้หากยังไม่ “ครอบครู” หรือ “ครอบเทริด”

“กระบวนการ” เป็นวิธีเชื่อมโยง เชื่อมประสานคน และความรู้ ให้เข้าด้วยกัน กระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นเกิดเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันบอกเล่าสิ่งดี ๆ ที่มีในท้องถิ่น ทั้งศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมที่มีมาช้านาน หรืออาจเป็นประสบการณ์ จากคนหนึ่งไปสู่คนหนึ่ง หรือจากคนหนึ่งไปอีกคนหนึ่ง เมื่อมีการนำความรู้ที่ได้ไปใช้จะทำให้เกิดความรู้ใหม่บอกต่อนำไปใช้ต่อ และเกิดการหมุนเวียนกันเป็นวงจรความรู้

“ภูมิปัญญา” มโนราห์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแดนใต้ เพื่ออนุรักษ์การรำรำมโนราห์ การปลูกฝังให้เด็ก ๆ ได้อนุรักษ์ในศิลปวัฒนธรรมไทยให้มากขึ้น โดยการถ่ายทอดผ่าน

การรำมโนราห์ที่เป็นเอกลักษณ์สามารถสื่อได้ถึงความเป็นศิลปะได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มเป็นชมรมการแสดงศิลปการแสดงพื้นบ้านมโนราห์หลาย ๆ จังหวัดในภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของเยาวชน ผู้ที่สนใจสืบสานการทำเทริดและการรำมโนราห์ มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีเวทีรองรับการแสดง ทั้งในตัวจังหวัดและพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงเป็นอาชีพรที่สร้างรายได้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม รวมทั้งได้ถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นกระบวนการสามารถสืบสานอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทัดเทียมกับศิลปะการแสดงแขนงอื่น ๆ ต่อไป

เห็นได้ว่า คน กระบวนการ และความรู้ (ภูมิปัญญา) ต้องเคลื่อนที่ไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความรู้ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป ในการจัดการความรู้ในภูมิปัญญาขอเสนอแนวทาง คือ นอกจากการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนคือ เป้าหมายที่สำคัญที่จะเป็นผู้สืบทอด และเป็นพลังสำคัญในชุมชนที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนา ควรจะเปิดชุมชนนั้นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สามารถมีผู้เข้าเยี่ยมชม โดยจัดตั้งอาสาสมัครจากเยาวชนเป็นวิทยากรที่พาดู และวิธีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้น ๆ และช่วยให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และประโยชน์ สามารถสรุปการจัดการมโนราห์วัฒนธรรมร่วมได้ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 “มโนราห์” บนฐานการจัดการวัฒนธรรมร่วม: โนราเดิม เมืองตรัง

ดังนั้น “มโนราห์” บนฐานการจัดการวัฒนธรรมร่วม: โนราเดิม เมืองตรัง สรุปได้ว่า ศิลปะการแสดงมโนราห์ที่ใช้แสดงมาตั้งแต่ยุคก่อนเป็นการแสดงในรูปแบบดั้งเดิม หรือเรียกว่า “โนราสายอนุรักษ์” ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงเพียงสายเดียวที่ได้มีการฝึกฝนและถ่ายทอดกันสืบมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนมายุคของนายเดิมได้มีการพัฒนารูปแบบโนราเดิมเพิ่มขึ้นอีกสายคือ “โนราสายพัฒนา” นายเดิมเป็น “บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรมภาคใต้” เป็นศิลปินที่ได้รับการศึกษามาสู่ จึงได้ใช้ความรู้ที่ร่ำเรียนมาปรับปรุงและพัฒนารูปแบบการแสดงโนราสู่สากล เพื่อไม่ให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย โดยประยุกต์การแสดงในคณะจะเลือกเนื้อเรื่องที่สามารถปลุกจิตสำนึกและเตือนใจให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมกับชีวิต และเนื่องจากนายเดิมตระหนักว่าการนำนวนิยายร่วมสมัยมาใช้ในการแสดงเป็นการปรับรูปแบบในการแสดงโนราที่แตกต่างไปจากดั้งเดิม จึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนโดยจะต้องพิจารณาว่าควรจะนำนวนิยายสอดแทรกไว้ในช่วงเวลาใดของการแสดงช่วงใด จึงไม่เกิดผลกระทบต่อรูปแบบการแสดงโนราแบบดั้งเดิม การแสดงที่คิดขึ้นมาใหม่จะต้องไม่ทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายจะต้องมีครบทุกบททั้งรัก โศก ตลกขบขันระคนกันไป ดังนั้น ในการจัดการวัฒนธรรมร่วมของมโนราห์เป็นกระบวนการสืบสานความรู้ทางวัฒนธรรมทั้งศาสตร์และศิลป์เชื่อมโยงกับการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคม “พหุวัฒนธรรม” ที่มีความหลากหลาย จากวิถีชีวิตบ่มเพาะเป็นภูมิปัญญาอย่างนักคิดสร้างสรรค์ที่สร้างประสบการณ์จนมาเป็นผู้ถ่ายทอดและฝึกฝน หรือเรียกว่า “ครูโนรา” ที่สอนให้ลูกหลานรู้จักทำรำ และจิตวิญญาณที่มีในตัวแสดงมโนราห์ และยังมียอดประกอบที่สำคัญในการนำมาใช้ในการจัดการมโนราห์ร่วมกัน ประกอบด้วย บุคคลต้นแบบที่คอยคิดสร้างสรรค์ผลงาน การฝึกฝน การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การประยุกต์ และการถ่ายทอด เราในฐานะลูกหลานโนราควรแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่พร้อมจะสืบสานศิลปวัฒนธรรมมโนราห์ ปกป้อง รักษา และตระหนักถึงคุณค่า เพื่อนำไปประยุกต์และพัฒนาให้มโนราห์ได้รับความนิยมสืบเนื่องอย่างยั่งยืน จนได้ชื่อว่า “อมตะโนรา”

สรุป

“โนราเดิม” แม้จะเป็นโนราที่มีชื่อเสียงแต่ก็ไม่ลืมนึกที่จะตอบแทนบุญคุณบ้านเกิดเป็นนายโนราที่มีความเมตตาอุทิศเวลาให้กับการถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ และยังอุทิศเวลาถ่ายทอดการรำให้แก่เด็กนักเรียนที่มีความสนใจอย่างสม่ำเสมอ มอบคุณค่าของมหรสพหรือศิลปะการแสดงที่ถือกันเป็นเอกลักษณ์ เป็นจิตวิญญาณ เป็นคุณวิเศษ และได้ซึมซับเข้าไปในสายเลือด เสมือนเป็นชีวิตจิตใจของชาวปักษ์ใต้มาแต่โบราณ นอกจากการถ่ายทอดการรำรำแก่ลูกศิษย์แล้ว ยังสอนและแนะนำให้ลูกศิษย์อ่านหนังสือมาก ๆ เพื่อจะได้เกิดปัญญาดีก็ทำได้ และรำได้เอง ประการสำคัญ คือ ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบตนเอง แต่ต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง นอกจากนี้ ควรมีความมานะฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมา

ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนช่วยกันถ่ายทอดความรู้ และเผยแพร่ประวัติและการร่ายรำที่ตั้งเดิมหาชมได้ยากอีกด้วย ขอขอบคุณความรู้ที่ครูเป็นผู้สร้าง ที่ศิษย์นำมาถ่ายทอดด้วยจิตบริสุทธิ์ “ด้วยจิตระการวะ” แต่ “ครูโนราเดิม เมืองตรัง” หรือ “โนรานักปราชญ์”

เอกสารอ้างอิง

- ชวน เพชรแก้ว. (2559). โนรา: การอนุรักษ์และพัฒนา. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 16(1), 1-27.
- ชูรีพร จำสอน. (2563). โบราณนานมา. เรียกใช้เมื่อ 2563 กุมภาพันธ์ 9 จาก <https://www.facebook.com/boraannaanma/posts/2023387637915386/>
- พิทยา บุขรารัตน์. (2553). นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลาการเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับ สังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนรา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พิทยา บุขรารัตน์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ. (2559). โนรา: การเปลี่ยนแปลงการปรับตัวและพลังสร้างสรรค์ในการดำรงอยู่ของคตินาฏยลักษณ์แห่งภาคใต้. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 16(2), 41-64
- วรารักษ์ นุ่นแก้ว. (2549). “โนราเดิม เมืองตรัง”. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศิลปะไทย. (2563). ศิลปะไทย. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก <https://sites.google.com/site/thaiartthailand/>.
- สมเจตนา มณีโมไนย. (2544). มาแต่ตรังไม่หนักก็โนรา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปะวรรณกรรม.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.
- สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2549). สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรม: กรณีวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 1(1), 1-25.
- สุนทรียา ไชยปัญญา และอรุณรักษ์ ศรีประเสริฐ. (2559). แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรมการจัดการ: การปรับตัวภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม. วารสารวิชาการคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 1(2), 104-116.